
Az utolsó mecénás a bíróság előtt:

Hatvany Lajos pere

Lehotay Veronika*

A tanulmány a baloldali író, újságíró Hatvany Lajos (1880-1961) elleni lefolytatott perekben keresztül vizsgálja a szólás- és sajtószabadság jogi eszközökkel való korlátozását a két világháború közötti Magyarországon. 1921-ben vezették be a nemzetgyalázás fogalmát büntetőjogba, amely a magyar állam vagy nemzet, vagy a kormány ellen meggyalázó kifejezés használatát büntette szabadságvesztéssel. Ez alapján vonták felelősségre Hatvany Lajost, aki a Tanácsköztársaság elől külföldre menekült és külföldön írt a Horthy-rendszer kritizáló cikkeket az 1920-as években. Az eljárás 1928-ban ért véget, amelyben az eredetileg 7 év szabadságvesztést másfél év börtönre mérsékeltek. Hatvany 1930-ban amnesztiával szabadult és 1938-ban Franciaországba emigrált.

Kulcsszavak: Horthy-korszak, Hatvany Lajos, büntetőjog, sajtószabadság, szabadságvesztés

The last maecenas before the court: The trial of Lajos Hatvany

The study examines the limiting restrictions of freedom of press and speech in Hungary during the interwar period through a legal proceeding against Lajos Hatvany (1880-1961) left-wing writer and journalist. In 1921, the concept of defamation of Hungarian nation was introduced into criminal law, which punished the use of the term defamatory against the Hungarian state or the Hungarian nation or government with imprisonment. On this basis, Lajos Hatvany, who fled the Soviet Republic to Vienna and wrote articles criticizing the Horthy regime in the 1920s, was prosecuted. The trial ended in 1928, in which the prison sentence, originally 7 years, was reduced to one and a half years in prison. Hatvany was released by amnesty in 1930 and emigrated to France in 1938.

Keywords: Horthy-era, Lajos Hatvany, criminal law, freedom of the press, imprisonment

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1475>

1. A nemzetgyalázás a rendtörvényben

A Horthy-korszak kezdetén született meg a *rendtörvény*, az 1921. évi III. törvénycikk, amely az állami és társadalmi rend védelmét szolgálta a felforgatókkal szemben, és szakított a Csemegi-kódex liberális felfogásával. Bevezette a *nemzetgyalázást* és a *nemzetrágalmazást* mint bűncselekményi kategóriákat, büntetni rendelte a forradalmi mozgalmak szervezését, vezetését és a

---

* Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Intézeti Tanszék.

bennük való részvételt. Szabályozta a magyar állam és nemzet ellen irányuló bűncselekményi kategóriákat is. A korszak híres büntetőjogásza foglalkozott részletesen a jogszabály keletkezésével, értelmezésével. *Angyal Pál* úgy vélte, hogy „az 1921. évi III. törvénycikk előkészítői szükségesnek vélték büntetéssel sújtani mindazokat a cselekményeket, amelyek a tömegmozgalom céljára a lelkeket a legkülönbözőbb utakon előkészíteni és megnyerni igyekeznek. Ily cselekmények az állam és társadalom törvényes rendje elleni izgatáson, a jogrend felforgatása és megsemmisítése céljából bűncselekmény elkövetésére irányuló felhíváson s a katonai fegyelem megbontására irányuló cselekményeken felül: a magyar állam vagy a magyar nemzet megrágalmazása és az ellene szóval vagy tettel elkövetett meggyalázó, lealacsonyító vagy a nemzeti érzületet egyébként súlyosan sértő nemzetgyalázás.”¹

Így hangzott a törvény szövege:

„Nemzetragalmazást követ el az, aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse, vétséget követ el és öt évig terjedő fogházzal büntetendő.”²

Nemzetgyalázás vétségét követte el az a törvény szerint, aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használt, vagy ilyen cselekményt követett el. Ebben az esetben vétség valósult meg, amelyre a törvény szerint három évig terjedő fogházat lehetett kiszabni.³ A nemzetragalmazás és nemzetgyalázás jogi tárgya a magyar állam vagy magyar nemzet becsülete, míg passzív alanya a magyar állam és a magyar nemzet volt.⁴ A korszakban számos író, költőt perbe fogtak nemzetgyalázás vádjával.⁵

Jelen tanulmányban Hatvany Lajos nemzetgyalázási perének főbb pontjait mutatom be. Hatvany Lajos életéről, irodalmat támogató, kritikusi, írói munkásságáról számos tanulmány és monográfia áll rendelkezésre. Az ellene lefolytatott per azonban csak érintőlegesen szerepel ezekben az alapvetően irodalomtörténeti írásokban. A tanulmány forrásbázisát így a másodlagos irodalom mellett a korabeli sajtóanyag alkotja, amely részletes információkkal szolgál a Hatvany Lajos elleni peréről.

2. Hatvany Lajos⁶ rövid életútja a per tükrében

Hatvany Lajos a budapesti piarista gimnáziumban érettségizett 1897-ben, ugyanabban az osztályban végzett magántanulóként gróf Teleki Pál miniszterelnök is. Külföldi egyetemeken tanult, majd ezt követően édesapja szerette volna bevonni

¹ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk*. Athenaeum kiadása, Budapest, 1929. 105.

² 1921. évi III. törvénycikk *az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről*, 7. szakasz 1. bekezdés.

³ 1921. évi III. törvénycikk *az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről*, 8. szakasz.

⁴ Angyal: i.m. 109.

⁵ Madácsy László: Nemzetgyalázás címen emelt vád Móra Ferenc ellen, in: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve*, 1958. 1. szám. 7-17.

⁶ Hatvany Lajos (1880. október 28.- 1961. január 12., Budapest). 1897-ig Deutsch Lajos; 1917-ig Hatvany-Deutsch Lajos.

a családi vállalkozások valamelyikébe, ám a fiú az üzleti életnek hamar hátat fordított. Az 1910-es évektől a magyarországi polgári radikalizmus egyik szellemi vezetője lett, a hazai progresszív irodalom és mindenekelőtt a Nyugat egyik fő támogatójává vált, Ady Endre közeli barátja és pályájának fontos támasza volt. Többek között a Budapesti Szemle és a Huszadik Század munkatársa a Nyugat alapító szerkesztője, kritikusa, legfontosabb mecénása 1908 és 1912 között. Osvát Ernő szerkesztővel való ellentéte miatt otthagyta azonban a lapot 1912-ben. A Pesti Napló tulajdonosa lett 1917-től, majd főszerkesztője 1919. március 23-ig. Az 1930-as években újra emigrációba kényszerült, majd hazatérését követően az irodalomtudományok kandidátusa, doktora, majd az MTA tagja lett 1960-ban.

A nemzetgyalázási perhez kapcsolódóan meghatározó esemény volt, hogy 1918. október 24-én a *Magyar Nemzeti Tanács* tagjává választották, így egy rövid ideig fontos feladatot látott el gróf Károlyi Mihály mellett, mert a Nemzeti Tanács Vezérkarához tartozott. A Tanácsköztársaság kikiáltása után azonban néhány nappal lemondott főszerkesztői posztjáról, és Bécsbe emigrált. A Tanácsköztársaság eszméivel nem tudott azonosulni. Külföldön élt, amikor aláírják a trianoni békeszerződést, amely ellen indultos könyvben tiltakozott.⁷ Mindeközben írta meg a század szépirodalmának egyik legérdekesebb nagyregényét, az *Urak és embereket*,⁸ amely tele van önéletrajzi elemekkel. Bécsi emigrációja alatt lapjaiban (*Jövő, Bécsi Magyar Újság*) a polgári forradalom értékei mellett állt ki, elutasította a kommünt, majd az 1920-as évek elején formálódó berendezkedéssel sem értett egyet, amelynek hangot is adott írásaiban. Élt Párizsban, Londonban, Oxfordban is. A büntetőeljárást távollétében indította meg ellene a Magyar Királyi Ügyészség.

3. Nemzetgyalázás: az eljárás megindítása, a vád

Hatvany Lajos ellen tehát távollétében, 1924-ben Magyarországon, a Bécsi Magyar Újságban és a szintén a bécsi, részben a Hatvany által alapított *Jövő* című lapban megjelent írásai miatt *nemzetgyalázás* vétsége miatt eljárást kezdeményezett és vádat emelt ellene a Budapesti Magyar Királyi Ügyészség. Ennek háttérében valójában a forradalmi múltja miatt állt. Ez ekkor nem tűnt annyira veszélyesnek, mert a *Jövő* több tagja ellen indult az eljárás, de nem is folytatták ekkor le. Többek között Linder Béla, Szende Pál, Károlyi Mihály ellen is indult eljárás.

1921. május 28-án a *Jövő* című folyóiratban *Magyar levél a magyarokhoz* című cikkében ezt írta Hatvany:

„A magyar kormányzat a trianoni béke aláírását az országra nézve káros kardcsörtető huzavonával késleltette, az aláírt békének hatályos keresztül vitelét még ma is meggátolja. Horthy politikája folytán a nemzeti hadsereg vállalatai reménytelenek, a kisantant gyűrüje szorosan kapcsolódik Magyarország köré, a Horthy-féle tehetetlen erőszak politikája, valami nem létező fegyveres hatalom folytonos fitogtatása teszi lehetetlenné az új hazában élő magyar kisebbségek hatályos.

⁷ Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka*. Trezor Kiadó, Budapest, 1992. 530.

⁸ Hatvany Lajos: *Urak és emberek*, Ulpianus-ház Könyvkiadó, Budapest, 2008.

védelmét. Aki igazán jó magyar, az ma nem játszik irredentát, hanem leszerelés a szomszédok szövetségét keresi... Ami emigrációs szemüvegünkön keresztül nézve csak az a jó hazafi, aki ez ellen a nemzetgyilkos rendszer ellen tiltakozik, ellenben hazaáruló mindenki Bánffytól kezdve Bethlen Istvánig, aki benne részt vesz. Bizalmat az érdemel, aki ma Bécsben beszél. A megcsönkült Magyarországon a történelmi osztályok a munkásságbukásán vérszemet kapva, ma a polgárság kikapcsolásán is dolgoznak...⁹

A Jövőben, 1922. január 25-én *Válaszúton* című cikkében pedig így fogalmazott: „Horthy jelenti a zsarnokságot és a bitorlást. Horthy ország jelenti a bandákat és kormányzóikat, jelenti a jogfosztó betyárok tízezrét.”¹⁰ Végül vádként az ügyészség hat rendbeli, az 1921. évi III. törvénycikk 7. szakaszába ütköző, 2. szakasz szerint büntetendő, a magyar állam és a nemzet megbecsülése elleni bűntettet határozta meg.

A per történetéhez tartozik, hogy 1920-as évekről kezdve az emigrációba kényszerült szerzők írásait újra közölni kezdték a folyóiratok. Így például Déry Tibornak már 1920-ban cikke jelent meg a Nyugatban, ahol 1923-ban Hatvany írása is megjelenhetett. Bár nem hirdettek amnesztiát, mindössze egy *bizalmas igazságügyi körrendelet* és *pertörleszt* tette lehetővé, hogy többen hazatérjenek az emigrációból.¹¹ A nemzetgyalázás elkövetésével vádolt személyekkel szemben szigorú intézkedés született. Kérhették a szabad lábbon való védekezést, de csak abban az esetben, ha igazolni tudták, hogy nem folytattak legalább öt éve a magyar nemzet elleni propagandát. Ide tartozott Hatvany Lajos mellett Garami Ernő, Buchinger Manó, Szende Pál, Hock János, Linder Béla és Károlyi Mihály is.¹²

4. Hazatérés és letartóztatás

1927-ben Hatvany Lajos hazatért az emigrációból. Dr. Szabó László hívta haza, aki a Pesti Naplóban leadott nyilatkozatában hivatkozott Pesthy Pál igazságügyminiszter képviselőházi nyilatkozatára, melyben elmondta, hogy az emigráció lebonyolításának legjobb módja, ha „az emigránsok hazajönnek, és férfiasan a bíróság elé állva intézik az ügyüket...”¹³

Másrészt saját jogi meggyőződésére hivatkozott a jogász, mely szerint az általa megkérdezett ügyvédek véleménye megegyezett abban, hogy Hatvany Lajost már semmi olyan cselekmény nem terheli, ami miatt a magyar törvények szerint büntetendő volna. Tehát rá is vonatkozik a *pertörleszt*.

Mindezek alapján Hatvany hazatérése után jelentkezett a rendőrségen 1927. december 9-én, majd onnan hazament. Néhány nappal később, december 11-én

⁹ Hatvany Lajos bárót őrizetbe vette a rendőrség, in: *Budapesti Hírlap*, 1927. december 11. 281. szám. 5.

¹⁰ Hatvany Lajos bárót őrizetbe vette a rendőrség, in: *Budapesti Hírlap*, 1927. december 11. 281. szám. 5.

¹¹ Sipos Lajos: A Nyugat és a Forradalmak kora, in: Sárközi Éva (szerk.): *Nyugat népe. Tanulmányok a Nyugatról és koráról*. Budapest, 2009. 282.

¹² A kommunista szökevények, kivéve a népbiztosokat és a terroristákat szabadlábbon védekezhetnek, *Magyarország-Reggeli Magyarország*, 1927. június 4. 34. évfolyam. 126. szám. 1.

¹³ Hatvany Lajos bárót őrizetbe vette a rendőrség, in: *Budapesti Hírlap*, 1927. december 11. 281. szám. 5.

azonban a rendőrség megjelent Hatvany Lajos sógorának lakásának, ahol Hatvany lakott, és kereste őt. A rendőrség közölte, hogy utasításuk van arra, hogy a főkapitányságra előállítsák Hatvanyt. Mivel őt nem találták, ezért sógornőjét kérték meg az utasítás átadására. Ezután Hatvany Lajos Sebestyén Ernő ügyvéddel megjelent a főkapitányságon. Hetényi Imre főkapitányhelyettes közölte vele, hogy a budapesti ügyészség *nemzetgyalázás* miatt eljárást indított ellen, és a rendőrséget megbízta Hatvany előállításával. Érdemi kihallgatásra ekkor nem került sor. A politikai osztály egyik szobájában helyezték el Hatvanyt, ahol egy detektív vigyázott rá.¹⁴

Majd másnap a törvényszékre vitték, ahol Schandl Ernő tanácselnök közölte Hatvany-val, hogy elrendelték az *előzetes letartóztatását*.¹⁵ Mivel eddig az időpontig nem került sor egyetlen hazatért emigráns letartóztatására, egyetlen esetben sem tűztek ki főtárgyalást, így erre hivatkozással Hatvany és ügyvédje nem éltek perorvoslattal az előzetes letartóztatás ellen. Bízta abban, hogy minél előbb sor kerül majd a tárgyalásra.¹⁶ Hatvany tehát ügyének gyors tárgyalása reményében elfogadta a végzést.

A külföldi sajtó annál inkább megkérdőjelezte az előzetes letartóztatás jogosságát. A Berliner Tageblatt szerint 1922-ben írt '*A megsebzett ország*' című könyve Hatvanynak a hazaszeretetről szól.¹⁷

Ezt követően került Hatvany a Markó utcai fogházba. „Ez a cella az első emelet 25. számú helyiség. Megengedték a bárónak, hogy saját ágyneműjét és egy szőnyegét behozza és élvezhesse magát. Ma délelőtt megvizsgálta őt Eötvös József dr. fogházorvos, aki konstataulta, hogy a báró egészségi állapota teljesen rendben van. Több kötet könyvet vittek be neki amiket olvashat, azon kívül megengedték azt is, hogy írjon.”¹⁸

1927 decemberében védője, dr. Sebestyén Ernő ügyvéd és báró Hatvany Lajosné felkeresték a törvényszéket, hogy az eljáró bíró irodájában tanulmányozzák a *per aktáit*. Miért volt erre szükség? A védőügyvéd megállapította, hogy 1924-ben történt az ügyben az utolsó bírói intézkedés a Schandl-tanács előtt. Ez azért volt fontos, mert ha vétség címén módosították volna a vádat, akkor az ügy elévült volna. A védőügyvéd álláspontja az volt, hogy az ügyészi vádirat csak egyes mondatokat ragad ki és a cikkek egész tartalmát elolvasva nem állapítható meg a nemzetgyalázás ténye.¹⁹

1927 december végén a védőügyvéd kérte, hogy engedjék Hatvanyt – egészségi állapotára tekintettel – házi őrizetbe vagy szanatóriumba. Erre azonban nem került sor. Mint ahogyan végül a tárgyalás időpontját is csak a következő év elejére tették.

¹⁴ Hatvany Lajos bárót őrizetbe vette a rendőrség, in: *Budapesti Hírlap*, 1927. december 11. 281.szám. 5.

¹⁵ Törvényszék Hatvany Lajos báró az ügyészség fogházában, in: *Budapesti Hírlap*, 1927. december 13. 282. szám. 16.

¹⁶ Hatvany ügyében még e hónapban megtartják a végtárgyalást, in: *Esti Kurir*, 1927. december. 13. évfolyam, 282. szám. 7.

¹⁷ Hatvany Lajos az ügyészség fogházában. *Népszava*, 1927. december 13. 282. szám. 8.

¹⁸ Hatvany ügyében még e hónapban megtartják a végtárgyalást, in: *Esti Kurir*, 1927. december. 5. évfolyam, 282. szám. 7.

¹⁹ Hatvany ügyében még e hónapban megtartják a végtárgyalást, in: *Esti Kurir*, 1927. december. 5. évfolyam, 282. szám. 7.

Először január 4-ére tűzték ki, de a beadott kérelemnek eleget téve későbbre halasztották ezt az időpontot. A védőügyvédek azért kérték a tárgyalás elhalasztását, hogy megfelelően elő tudják készíteni a védelmet.²⁰ Dr. Erdődy Harrach Tihamér és dr. Jacobi Andor védők beadványt is intéztek a vádtanácshoz, melyben újabb mentő tanúkat jelentettek be. Kérték a vádtanácsot, hogy a vizsgálat kiegészítése érdekében utalják vissza a vizsgálóbíróhoz. A vádtanács azonban a védők indítványát elutasította.²¹ Végül a dr. Töreky Géza által vezetett tanács kitűzhetette a főtárgyalás határidejét. Töreky Gézáról érdemes itt annyit megjegyezni, hogy ő a két világháború közötti Magyarország egyik legjelentősebb büntető bírója volt. A statárium idején az általa vezetett bírói tanács ítélte halálra Sallai Imrét és Fürst Sándort. Ő ítélte nyolcnapra elzárásra Radnóti Miklóst vallásgyalázonak minősített versei miatt.²²

5. Az elsőfokú tárgyalás

A Budapesti Királyi Törvényszéken a tárgyalás tehát a Töreky-tanács előtt indult meg 1928. február 1-én. A tanács tagjai Méhes Ignác dr. és Avedic Félix dr. törvényszéki bírák voltak. Az ügyési feladatokat dr. Strache Gusztáv látta el, míg a védő: Medvigy Gábor, dr. Sebestyén Ernő és dr. Jacobi Andor volt. A tárgyalás *nyilvánosan* zajlott, azonban a jelentős érdeklődésre tekintettel előzetesen jegyet kellett igényelni a bíróság elnökségétől a részvételhez.²³

A 8 órai Újság *A Hatvany-per* címen értékelte a per lehetséges kimenetelét, Hatvany szerepét, esetleges felelősségét:

„Holnap tehát bírái elé áll báró, aki hétesztendei távollét után önként hazatért, hogy számot adjon cselekedeteiért. Most nem beszélünk arról, hogy baráti félreértésnek az áldozata, vagy a megbánás és a nosztalgia hozta-e haza. De a főtárgyalás során ki fog derülni, vétkes-e Hatvany Lajos azokban a bűnökben, melyeket a vádirat ellene felsorol. Az ítélet kimondásáig természetesen nem lehet szava a találgatásoknak, de nem lehet szava a szubjektív érzelmeknek sem, akár ellenszenvnek, akár rokonszenvnek, mert hiszen szigorúi tények alapján kell az ítéletet meghozni, kimondani, hogy a büntetőtörvénykönyv paragrafusai miképpen minősítik Hatvany Lajos báró külföldi működését. Bennünket nem vezet sem személyi elfogultság, sem politikai bosszúvágy; amikor Hatvany Lajos ügyével foglalkozunk. Az a magatartás, melyet Hatvany Lajos mutatott önkéntes visszatéréseivel, azt hisszük, legkérelhetetlenebb politikai, vagy személyi ellenfeleit is a legteljesebb tárgyilagosságra kötelezi. De éppen ezzel az objektivitással és legkisebb szándéka nélkül annak, hogy elébe vágjunk a független magyar bíróság

²⁰ Február 1-én tárgyalja a Töreky-tanács Hatvany Lajos báró bűnperét, in: *8 Órai Újság*. 1928. január 17. 14. évfolyam. 13. szám. 3.

²¹ Február 1-én tárgyalja a Töreky-tanács Hatvany Lajos báró bűnperét, in: *8 Órai Újság*. 1928. január 17. 14. évfolyam. 13. szám. 3.

²² Megítélése máig vitatott a történészek és a jogtörténészek között, azért is, mert ő volt az, aki a zsidó munkatársakat eltávolította a Kúriából 1944-ben. Lásd részletesen: Zinner Tibor: Dr. Töreky Géza, a mindenkori hatalom őre? In: Bódiné Beliznai Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei* II. Budapest. HVG-ORAC. 2015.

²³ A Hatvany-perhez, in: *8 Órai Újság*. 1928. január 31. 14. évfolyam. 25. szám. 7.

ítéletének, kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy Hatvany Lajossal szemben olyan különleges erkölcsi követelmények állnak fenn, melyeket talán a Btk. rideg paragrafusai szerint nem is lehet elbírálni, az ellenük való vétkezést szigorúan jogi alapon nem is lehet sem elítélni ...”²⁴

Az ügyész fenntartotta az eredeti vádat: a hatrendbeli nemzetgyalázás büntettét. Az inkriminált cikkek a következők voltak: *Magyar levél a magyarokhoz; Közbeszólás, Nősténysakálók galériája, Kecskeméti puszták fiai; Petőfi és Németország*. Hatvany Lajos rendkívül ideges és megtört volt a tárgyaláson a korabeli tudósítások szerint. Védekezésében előadta, hogy

”...Ha a cikkek közül egy- kettőben olyan gondolatok is vannak, amelyekért ma vezekelek, és igaz bocsánatot kérek, akkor azt nem tudom másképp magyarázni, mint rettenetes elhagyatottsággal, üldöztetésemmel. Beismerem, hogy súlyosan hibáztam. Bocsánatot kell kérnem mindazoktól, akiket elvakultságomban, elhagyatottságomban megsértettem.”²⁵

Védekezésül felhozta azt is, hogy mintegy száz cikket írt az emigrációban, amellyel segíteni szeretne volna a megszállt területek magyar lakosságát. Bocsánatot kért tehát a megsértett országtól. A per során felmerült Hatvanyinak a szerepe az októberi forradalomban is. Védekezése itt arra épült, hogy mint újságíró vett részt az eseményekben. Törek Gyéza azonban megalázó kijelentéssel reagált a védekezésre: Ön lehetett állampolgára ennek az országnak, de nem lehetett a fia.

A tárgyalás során az elnök bejelentést tett az *aktalapásról* is, mert a per irataiból hiányoztak belügyminiszteri, rendőrségi és külügyminiszteri iratok, amelyek a vádlottra nézve terhelő bizonyítékokat tartalmaztak. A bíró utalt rá, hogy ő korábban olvasta ezeket az iratokat, és jegyzeteket is készített belőlük. Az elnök tájékoztatta a jelenlévőket, hogy ebben az ügyben sor került házi vizsgálat elrendelésére. A vizsgálat eredményéről adat, vagy dokumentum sajnos nem maradt fenn.

A főügyész ismertette az Ember, a Bécsi Magyar Újság és a Jövő című lapok szerkesztőinek és munkatársainak névsorát, és azt, hogy mindhárom lapnak volt terjesztési engedélye Jugoszláviában, Romániában és Csehszlovákiában. Majd Hatvany politikai tevékenységét vázolta részletesen.

A törvényszék három külügyminiszteri akta felolvasásának idejére – tekintettel arra, hogy 1924 és 1927 között már történt bírói intézkedés – *zárt tárgyalást* rendelt el. A védelem Karinthy Frigyes, és Hatvany Lajos apósát kérte bizalmi embernek, amit a törvényszék el is rendelt. Ők tehát benn maradhattak a zárt tárgyaláson is.

Ezt követően került sor a *perbeszédre*. Az ügyész újra összefoglalta és hosszú ideig sorolta a vádak, a Hatvany által elkövetett cselekményt hazaárulásnak nevezte. Jelentékeny szabadságvesztés és vagyoni elégtétel kiszabását kérte a bíróságtól.

Dr. Medvigy Gábor védőügyvéd beszéde a vádbeszédhez képest feltűnően rövidre sikerült, hangsúlyozta, hogy ő nem a politikát, hanem a személyt védi. Hatvanyt

²⁴ A Hatvany-per. *8 Órai Újság*, 1928. február 1. 14. évfolyam. 26. szám. 1.

²⁵ Hatvany Lajos bárót hétévi fegyházra és ötszázezer pengő vagyoni elégtételre ítélte a bíróság, in: *Budapesti Hírlap*, 1928. február 2. 48. évfolyam, 27. szám. 3.

tragikus hősnek nevezte, aki belekeveredett a politikába, és a pacifizmus elérhetetlen eszméje felé haladt.

Hatvany élt az *utolsó szó jogával*. Engedélyt kért, hogy beszéljen az életéről, és röviden elmondja, hogy hogyan jutott el a Budapesti Szemléától a Jövőig. A Pesti Napló tudósítója szerint ekkor fellépése már sokkal határozottabb és biztosabb volt, mint délelőtt. Az Adyval való barátsága folytán keveredett a politikába, de mindig lelkes, békés célokat szolgált.

Az *elsőfokú marasztaló ítéletet* dr. Töreky Géza hirdette ki. A törvényszék bűnösnek mondta ki Hatvanyt ötrendbeli nemzetgyalázás büntetésében, mert a Jövő című politikai napilapban az inkriminált cikkeket megírta abból a célból, hogy valamelyik külföldi állam vagy külföldi szervezet a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen ellenséges cselekedetre indíttassék, és olyan tényeket állított, amelyek valódiságuk esetén alkalmasak volnának arra, hogy a magyar állam és nemzet hitelét csorbítsák, jó hírnevét sértsék. Összbüntetésül 7 év fegyházbüntetésre, politikai jogainak ugyanannyi idejű felfüggesztésére ítélte a törvényszék. Mellékbüntetésként 15 ezer pengő pénzbüntetésre, és 500 ezer pengő vagyoni elégtétel megfizetésére ítélte, és elrendelte Hatvany további fogvatartását. 1 hónap és 10 napot kitöltöttnek vett az előzetes fogvatartással. A bűnügyi költségek is Hatvanyt terheltek.

A szigorú ítélet indokolása lényegében megegyezett a vádiratban foglaltakkal, enyhítő körülmény mindössze a vádlott főtárgyaláson tanúsított magatartása, megbánása volt. Nem tekintette azonban enyhítő körülménynak a törvényszék a bűncselekmény óta eltelt hosszabb időt, mert érvelése szerint ez a vádlott hibájából következett be. A súlyosabb minősítésnek az az oka, hogy a Jövő című lap következetesen békebontónak nevezte a magyar nemzetet, az állam fejét és kormányát, és állandóan gyűlöletet szított ellene.

A főügyész elfogadta az ítéletet, a védő és Hatvany fellebbezett a bűnösség megállapítása, a büntetés súlyossága a vagyoni kár nagysága és az elévülés meg nem állapítása miatt. A törvényszék azon határozata ellen pedig felfolyamodást nyújtottak be, amelyben a bíróság kimondta, hogy semmilyen óvadék ellenében nem helyezhető szabadlábra Hatvany Lajos. A felfolyamodást Csonka Elemér kúriai bíró elnöklésével, Folkmann Jenő táblabíró előadása után az ítéletábla szintén elutasította azzal az indokolással, hogy tekintettel a büntetés nagyságára, szökésétől alaposan tartani lehetett.

A *rendkívül szigorú ítélet* nagy visszhangot váltott ki nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is. Dr. Sebestyén Ernő, Hatvany korábbi védője az ítélet kihirdetését követően levelet írt Hatvanynak az eljárásról. Véleménye szerint az ítélet jogi tévedésen alapul, ezért úgy vélte, hogy nem lesz nehéz megdönteni a vádpontokat írásos és tanúbizonyítás segítségével. Álláspontja az volt, hogy Hatvany cselekménye vétségnek minősül, és az elévült. A külföldi lapok – Neue Freie Presse, Berliner Tageblatt – élesen bírálták az ítéletet, melyet túlságosan szigorúnak és oktalannak neveztek. A főtárgyalást megelőzően több német író, tudós²⁶ levélben fordult Bethlen István miniszterelnökhöz, melyben reményüket fejezték ki, hogy a magyar bíróság

²⁶ Többek között: Albert Einstein, Theodor Wolf, Thomas Mann, Heinrich Mann, Stefan Zweig.

nem fogja elítélni Hatvany Lajost azért, mert „...megzavartabb időkben másként cselekedett...mint ahogy mások gondolkoztak.”²⁷

Az ítélet kihirdetését követően Thomas Mann Hatvany védőjének írt levelében elutasította az ítéletet és: „A rendkívül súlyos ítélet, amelyet a Hatvany ellen indított bűnvádi eljárás során hoztak, mélyen megrendített engem és sok olyat, aki Németország szellemi világához tartozik. Hatvanyt személyesen és mint író is ismerem, kivált *Das verwundete Land* című könyve révén, amelynek fájó hazaszeretete és szenvedélyes panasza a Magyarországot ért sors fölött maradandó hatást tett ránk, s azt a közvetlen bizonyosságot szűrtem le belőle, hogy ez az ember sohasem írhatott olyasmit, amit hazája és nemzete becsméréseinek vélt, vagy amivel ellenséges vállalkozásokat akart volna hazája és nemzete ellen fölidézni. Éppen ezért érthetetlen számomra, hogy egy olyan perben, amelynek tárgya az ő hírlapírói tevékenysége volt, ilyen ítélet hozathatott...”²⁸

6. Lényeges enyhítés?

A másodfokú tárgyalásra 1928. május 8-án került sor dr. Degré Miklós, az ítélőtábla elnökének vezetésével. A szavazóbírák dr. Folkmann Jenő és dr. Morócza Dénes voltak. A vádat dr. Dabasi-Halász Lajos főügyész képviselte. Hatvany Lajos *új védője* pedig dr. Baracs Marcell lett. A főügyész mögött megjelent dr. Novák Elemér királyi kincstári jogügyi főtanácsos és dr. Szolnok Jenő főügyész helyettes, aki az igazságügy-minisztérium megbízásából készített jelentést a tárgyalásról. Az elnök felolvasta az elsőfokú ítéletet, amely mintegy másfél órát vett igénybe.

Dr. Dabasi Halász Lajos, a budapesti főügyészség vezetője személyesen képviselte a vádat, aki lényegében az elsőfokon elhangzott vádat ismételte meg. Vádbeszédének jelentős részében a semmisségi panaszokkal foglalkozott. Példákat hozott arra, hogy olyan esetekben, amikor a vádlott külföldön tartózkodik, mégis felelősségre vonható. Ez volt a helyzet álláspontja szerint a rendtörvény esetében is, tehát a rendtörvénybe ütköző bűncselekmény miatt is felelősségre vonható külföldön tartózkodó személy, és büntetést is ki lehet szabni rá, amennyiben visszatér. Igaz magyar, a hazáját szerető polgár hazaszeretetből nem követhet el hazaárulást „...A hazától és a nemzetől bocsánatot kérni nem lehet, annak a nemzetnek nincs biztos jövője, amelyik a saját fia által ellen elkövetett bűnöket megbocsátja és mindenre a feledés fátylát borítja.” – fogalmazott a főügyész.²⁹

Hatvany védője ekkor már *dr. Baracs Marcell* volt, aki indítványozta a bizonyítás kiegészítését. Kérte többek között a Jövő több cikkének és Hatvany *Das verwundete Land* című könyve előszavának ismertetését is. Ezt azonban az ítélőtábla elutasította.

A védőbeszéd negyed ötkor kezdődött, és több óra hosszáig tartott, amelyben a védő a hazaárulás vádját igyekezett visszautasítani. Sokkal felkészültebb volt az elsőfokú eljárásban szereplő ügyvédnél. Az elsőfok ítéletét keménynek és meghökkentőnek nevezte, amellyel rásütötték Hatvanyra a hazaárulás bélyegét. Az

²⁷ Ítélet után, in: *Budapesti Hírlap*, 1928. február 4. 48. évfolyam, 28. szám. 12.

²⁸ Idézi: Bényei József. Bényei József: *Magyar írók pere*. Kozmosz Kiadó, Budapest, 1984. 150.

²⁹ Dabasi-Halász Lajos főügyész vádbeszéde, in: *Pesti Hírlap*, 1928. május 9. 50. évfolyam, 105. szám. 2.

ítéletet nemcsak védőként, hanem jogászként is támadta, vitatta, mert álláspontja szerint a tényállás helytelen és okszerűtlen. Kérte annak bizonyítását, hogy Hatvany a kommunizmus alatt a maga és családja életének kockáztatásával milyen szolgálatokat tett a hazának és a polgári társadalomnak. Erre nézve a külügyminisztérium tisztviselőinek kihallgatását kérte. Ezzel kiemelte Hatvanyt a megalázó, megtért bűnös pozíciójából. Hangsúlyozta, hogy Hatvany az emigrációban a magyar revízió apostola volt, és ezt többek között a Thomas Mannal folytatott levelezésekkel is bizonyította.³⁰ Kétségbe vonta, hogy más országban elkövetett sajtóvétségért Hatvany itthon egyáltalán felelősségre vonható lenne és követelte a főügyésztől annak bizonyítását, hogy Hatvany valóban a kommunistákkal 'cimborált.' Rámutatott, hogy a Károlyi-kormányt nemcsak Hatvany, hanem az a magyar bíróság és ügyészség is támogatta, akik most Hatvanyt felelősségre vonják. Tételesen bizonyította azt is, hogy a vádlott a cikkeiben csak olyan gyilkosságok, atrocitások ellen szólt, amelyeket az ellenzék legálisan szóvá tett a parlamentben.

„Hatvany cikkeiben sok rendkívül durva, túlzó és sajnálatos kifejezés is van, ezeket azonban külön számlára kell írni, mert ezek, akármilyen állami funkcionáriusnak, vagy közjogi méltóságnak a személyét is érintik, még sem tekinthetők nemzetrágalmazásnak.”³¹ Mindezek alapján Hatvany felmentését kérte a védő.

Az utolsó szó jogán Hatvany visszautasította a hazaárulás vádját: „Egész életemen át az volt a célom, hogy a magyar szó szépségét hirdessem, tanuljam és fejlesszem. ... Nem vagyok jogász, a paragrafusok világa ismeretlen előttem... Vérem minden cseppje irtózik, remeg, és tiltakozik e borzalmas vádak ellen. ... Tíz év óta tudom a vádat: Zsidó származású ember nem is lehet magyar, nincs asszimiláció, nincs igazi beolvadás a magyar fajba...inkriminált cikkeit azért írta, hogy az utódállamokban megtartsa a magyarokban a hitet. Kértem már a törvényszék előtt ünnepélyes bocsánatát a nemzetnek, ha tévedtem...kérésemet bátorodom megismételni.”³²

Az ítéletábla megváltoztatta az elsőfokú ítéletet. Egyrendbeli nemzetgyalázás büntetében, és három rendbeli nemzetrágalmazásának vétségében mondta ki bűnösnek. Egy ügyben bizonyítékok hiányában felmentette. Így végül 4 év fegyházra, valamint 6000 pengő pénzbüntetésre módosította az ítéletet. A védelem ekkor is kérte, hogy Hatvanyt helyezték szabadlábra óvadék ellenében, ezt azonban a bíróság továbbra is elutasította. A másodfokú eljárás is országos sajtóvisszhangot váltott ki. A védő-és vádbeszédeket a lapok kommentár nélkül közölték.³³

7. A harmadfokú ítélet

A főügyész, Hatvany és a védő is *semmisségi panaszt* nyújtott be. Az ügy iratai, az írásba foglalt ítélettel együtt szokatlanul gyorsan a Kúria elé kerültek. Közben

³⁰ Dr. Baracs Marcell védőbeszéde, in: *Pesti Hírlap*, 1928. május 9. 50. évfolyam, 105. szám. 2.

³¹ Uo. 2.

³² Uo. 3.

³³ Belpolitika. Hatvany Lajos báró nemzetgyalázási bűnpere. in: *Lapszemle*, 1928. május 8. 9-10.

Hatvany súlyosan megbetegedett, gyomorfekélye súlyosbodott, így őt igazságügyminiszteri határozat alapján a rabkórházba szállították.

A semmisségi panasz benyújtása után 1928 júniusában – soron kívül, a nyári szünet előtt – dr. Varga Ferenc koronaügyész ‘megbocsátó nagylelkűsége’ következtében a Kúria Ráth Zsigmond, a Kúria másodelnökének irányításával 1928 júniusában tanácskozott Hatvany Lajos ügyében. A tanácsban Slavek Ferenc, Csizinszky, Mendelényi, Kvassay és Csengcy kúriai bírák foglaltak helyet és a vádat Polgár Viktor koronaügyész helyettes képviselte.³⁴ Részt vett a tárgyaláson dr. *Finkey Ferenc* koronaügyész helyettes, egyetemi tanár is. A tárgyalás óriási érdeklődés mellett zajlott. Olyan zaj volt a teremben, és olyan hangos volt a folyosó, hogy Ráth elnök, aki percnyi pontossággal foglalta el helyét tanácsának tagjaival Vargha Ferenc koronaügyésszel és a védővel együtt, nem tudta megkezdeni az ítélet kihirdetését.

A Kúria végül egyrendbeli folytatólagosan elkövetett nemzetrágalmazás büntetében bűnösnek mondta ki Hatvanyt. Ezért másfél évi börtönre mérsékelte az ítéletet. Továbbá 150 000 pengő vagyoni elégtételt kellett fizetnie. Mellékbüntetésként 5 évi hivatalvesztésre és politikai jogainak felfüggesztésére ítélte a bíróság. Indokolásában a Kúria megállapította, hogy Hatvany az egész magyar nemzetről tett rágalmozó tényállításokat. Súlyosító körülményként értékelte a bíróság, hogy műveltsége, pozíciója fokozta a cselekményének a súlyát. Hazafiságát és megbánását enyhítő, de nem mentő körülményként vette figyelembe. A Kúria érvelése szerint hazafiságból nem lehet bűncselekményt elkövetni. A legfelsőbb bíróság szerint Hatvany célja a Jövőben megjelent cikkeivel az volt, hogy a kormányzót és a kormányt a Népszövetség útján eltávolítsák a helyéről.³⁵ Enyhítő körülményként vette figyelembe a Kúria Hatvany büntetlen előéletét, családos állapotát, önként való hazatérését, megbánását, a nemzettől való bocsánatkérését, a jóvátétel megkísérlését és orvosi bizonyítvánnyal tanúsított beteg állapotát. Mindezek alapján jutott arra a döntésre, hogy a *rendkívüli enyhítő szakaszt* kellett alkalmazni.³⁶

8. Hatvany Lajos sorsa a per után – záró gondolatok

A Kúria jogerős ítélete után Hatvanyt a Bálint-klinikára vitték, ahol az orvosi vizsgálat megállapította, hogy gyomorfekélye továbbra is nagyon súlyos, később a Siesta-szanatóriumban ápolták. Végül 9 hónapot töltött börtönben, amnesztiával szabadult, 1930. április 18-án. A 7 évi fegyházból végül másfél év börtön lett, a Kúria lényegében megbocsátott (hasonlóan több költőperhez). A Hatvany Lajos körüli ellenséges légkör azonban nem változott. Hatvany nem politizálhatott többé, meggyőződését, gondolatait az irodalomtörténeti tanulmányaiba csak nagyon óvatosan írhatta bele. 1938-ban ismét emigrálni kényszerült. Párizsban, majd Oxfordban élt. 1947-ben tért vissza végleg Magyarországra, Budapesten a

³⁴ Még a szünet előtt ítélezik a budapesti Kúria a Hatvany-pörben, in: *Keleti Újság*, 1928. május 27. 117. szám. 7.

³⁵ *Magyar Lapszemle*, 1928. június 28. 11-12.

³⁶ Törvénytörvényi Napló, in: *Pesti Napló*, 1928. június 28. 145. szám. 16.

bölcsészettudományi karon tanított, 1959-ben kapott Kossuth-díjat, és egy évvel később az MTA levelező tagjává választották.

Töreky Géza és Hatvany Lajos harca a tárgyalóteremben a korszak harcáról szól...A Hatvany-per története szorosan kapcsolódik a korszakhoz, annak a (költő)-pereihez is, azok miértjéhez, amely további kutatások alapját jelentik. A Hatvany-perrel párhuzamosan zajlott Madzsar József, a Jövő című folyóirat futárának nemzetgyalázási pere is, amely egy másik tanulmány alapjául szolgálhat.

Irodalomjegyzék

- 1921. évi III. törvénycikk *az állam és társadalmi rend hatályosabb védelméről*.
- A Hatvany-per. *8 Órai Újság*, 1928. február 1. 14. évfolyam. 26. szám.
- A Hatvany-perhez, in: *8 Órai Újság*. 1928. január 31. 14. évfolyam. 25. szám.
- A kommunista szökevények, kivéve a népbiztosokat és a terroristákat szabadlábbon védekezhetnek, in: *Magyarország-Reggeli Magyarország*, 1927. június 4. 126. szám.
- Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvénycikk*. Athenaeum kiadása, Budapest, 1929.
- Báró Hatvany Lajos a Tábla előtt, in: *Az Újság–Pesti Napló*, 1928. május 8.
- Báró Hatvany Lajos büntetését négy évre mérsékelte a tábla, in: *Pesti Hírlap*, 1928. május 9. 105. szám.
- Belpolitika. Hatvany Lajos báró nemzetgyalázási bűnpere. in: *Lapszemle*, 1928. május 8.
- Bényei József: *Magyar írók pere*. Kozmosz Kiadó, Budapest, 1984.
- Dabasi-Halász Lajos főügyész vádbeszéde, in: *Pesti Hírlap*, 1928. május 9. 50. évfolyam, 105. szám.
- Dr. Baracs Marcell védőbeszéde, in: *Pesti Hírlap*, 1928. május 9. 50. évfolyam, 105. szám.
- Február 1-én tárgyalja a Töreky-tanács Hatvany Lajos báró bűnperét, in: *8 Órai Újság*. 1928. január 17. 14. évfolyam. 13. szám.
- Hatvani Lajos bárót őrizetbe vette a rendőrség, in: *Budapesti Hírlap*, 1927. december 11. 281. szám.
- Hatvany Lajos az ügyészség fogházában. *Népszava*, 1927. december 13. 282. szám.
- Hatvany Lajos bárót hetévi fegyházra és ötszázezer pengő vagyoni elégtételre ítélte a bíróság, in: *Budapesti Hírlap*, 1928. február 2. 48. évfolyam, 27. szám.
- Hatvany Lajos bárót őrizetbe vette a rendőrség, in: *Budapesti Hírlap*, 1927. december 11. 281. szám.
- Hatvany Lajos: *Urak és emberek*, Ulpianus-ház Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- Hatvany ügyében még e hónapban megtartják a végtárgyalást, in: *Esti Kurír*, 1927. december. 13. évfolyam, 282. szám.
- Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka*. Trezor Kiadó, Budapest, 1992.
- Ítélet után, in: *Budapesti Hírlap*, 1928. február 4. 48. évfolyam, 28. szám.

-
- Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon*. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/08060.htm> (A letöltés ideje: 2022. január 8.)
  - Madácsy László: Nemzetgyalázás címen emelt vád Móra Ferenc ellen, in: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve*, 1958. 1. szám. 7-17.
  - *Magyar Lapszemle*, 1928. június 28.
  - Még a szünet előtt ítélik a budapesti Kúria a Hatvany-pörben, in: *Keleti Újság*, 1928. május 27. 117. szám.
  - Nagy Sz. Péter: *Hatvany Lajos*, Balassi Kiadó, Budapest, 1993.
  - Sipos Lajos: A Nyugat és a Forradalmak kora, in: Sárközi Éva (szerk.): *Nyugat népe. Tanulmányok a Nyugatról és koráról*. Budapest, 2009.
  - Törvényszék Hatvany Lajos báró az ügyészség fogházában, in: *Budapesti Hírlap*, 1927. december 13. 282. szám. 1
  - Törvényszék. Ítélet után, in: *Budapesti Hírlap*, 1928. február 4. 28. szám.
  - Törvényszéki Napló. A törvényszék hét évi, a Tábla négy évi fegyházbüntetését másfél évi börtönre mérsékelte a Kúria báró Hatvany Lajos bűnügyében, in: *Pesti Napló*, 1928. június 28. 145. szám
  - Zinner Tibor: Dr. Töreky Géza, a mindenkori hatalom őre? In: *A Kúria és elnökei II*. Szerkesztette: Bódiné Beliznai Kinga. Budapest. HVG-ORAC. 2015.
-